

8.11.2021

EOAK/1941/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

PUHELINKUULEMINEN TODISTELUTARKOITUKSESSA ULKOMAILTA

1 KANTELU

Kantelijat arvostelivat sittemmin edesmenneen asianajaja A:n laatimassa kantelussa Varsinais-Suomen käräjäoikeuden kärjätuomari B:n menettelyä 20.2.2018 vireille tulleen ja 18.12.2019 annetulla tuomiolla nro - - - ratkaistun riita-asian - - - käsittelyssä ja ratkaisemisessa.

- - -

Pääkäsittelyssä oli kuultu Thaimaassa ollutta vastaajaa todistelutarkoituksessa puhelimitse, vaikka tällainen menettely ei ollut kantelijoiden käsityksen mukaan laillista. Kantelijat ovat viitanneet siihen, ettei Itä-Suomen hovioikeus ollut vastaavassa tilanteessa hyväksynyt Turkissa olleen henkilön kuulemista puhelimitse.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta on hankittu kärjätuomari B:n selvitys ja laamanni C:n lausunto.

Kärjätuomari on selvityksessään muun ohella todennut, ettei kyseisen pääkäsittelyn pöytäkirjasta ilmennyt, oliko kantelussa tarkoitettu kuuleminen ollut puhelinkuuleminen. Tallenteen perusteella vaikutti kuitenkin siltä, että kysymyksessä oli ollut puhelinkuuleminen. Pöytäkirjassa ei ollut merkintää siitä, että puhelinkuulemista olisi vastustettu. Pöytäkirjasta ei myöskään ilmennyt, missä kuultava henkilö oli kuulemisen tapahtuessa ollut. Valmisteluistunnon pöytäkirjasta kuitenkin ilmeni, että kuultava henkilö oli mahdollisesti ulkomailla pääkäsittelyn aikana. Kärjätuomarilla ei ollut tarkkoja muistikuvia asiasta, mutta hän piti mahdollisena, että olisi ollut tiedossa, että kuultava henkilö oli pääkäsittelyn ajankohtana Thaimaassa.

Laamanni on lausunnossaan todennut muun ohella seuraavaa:

”Kantelijoiden vastapuoli on oikeudenkäynnissä itse nimennyt itsensä kuultavaksi asianosaisena todistelutarkoituksessa ja pyytänyt kuulemisen toteuttamista puhelimitse. Kysymyksessä on dispositiivinen riita-asia, jota käydään asianosaisten intressissä ja puheenjohtajan harkinnassa on, hyväksyykö hän kuulemispyynnön ja sen toteutustavan huomioon ottaen toisaalta mahdollisuudet todistelun uskottavuuden arviointiin ja toisaalta todistelusta todisteen merkitykseen verrattuna mahdollisesti aiheutuvat huomattavat kustannukset tai huomattava haitta.

Käräjätuomari B on asiaa käsittelevänä tuomarina katsonut, että kantelijoiden vastapuolen kuuleminen oikeudessa todistelutarkoituksessa on mahdollista puhelimitse.

Mahdollisesti lomamatkalla olevan asianosaisen olinpaikan selvittäminen kuulemisen aikana ja virka-apupyynnön esittäminen lomakohteena olevan maan viranomaisille olisi johtanut sekä huomattavaan haittaan että kustannuksiin riita-asian asianosaisille ja virka-apupyynnön todennäköisesti huomattavaan viivästykseen asian käsittelyssä, jota jo aikaisemmin oli kantajan taholta kiirehditty.”

Laamanni on lausunnossaan katsonut, että käräjätuomari oli tässä tapauksessa toteuttanut asianosaisen kuulemisen todistelutarkoituksessa lain sallimin ja asian käsittelyn edellyttämin tavoin.

3 RATKAISU

3.1 Kantelun tutkimisen laajuus

- - -

3.2 Tapahtumatiedot

Kantelijat ovat ajaneet käräjäoikeudessa kannetta kaivon korjauksen suorittanutta kommandiittiyhtiötä ja sen vastuunalaista yhtiömiestä vastaan. Vastuunalaista yhtiömiestä on käräjäoikeuden pääkäsittelyssä vastaajien nimeämänä kuultu puhelimitse Thaimaasta 28.10.2019.

Kantelun perusteella voidaan pitää uskottavana, että jutussa kantajina olleet kantelijat ovat joko valmisteluistunnossa tai pääkäsittelyssä vastustaneet yhtiömiehen kuulemista puhelimitse ja että heidän avustajansa on viitannut tuoreeseen kokemukseensa toisessa jutussa, jossa Itä-Suomen hovioikeus ei ollut pitänyt vastaavaa menettelytapaa laillisena Turkissa olleen kuultavan henkilön kohdalla. Käräjäoikeus ei kuitenkaan ole tehnyt asiasta käsittelyratkaisua tai muutakaan erillistä ratkaisua eikä sellaisen tekemistä myöskään ilmeisesti ole vaadittu.

3.3 Oikeudellinen arviointi

Kun tuomioistuin kuulee todistajaa tai muuta henkilöä todistelutarkoituksessa, kysymys on tuomiovallan käyttöön liittyvästä prosessuaalisesta toimenpiteestä. Tuomioistuimet käyttävät lainkäyttötoiminnassaan merkittävää julkista valtaa. Tuomioistuinten ja muiden valtion viranomaisten oikeus käyttää julkista valtaa rajoittuu pääsääntöisesti vain kyseiselle valtiolle kuuluvalle maantieteellisesti rajatulle alueelle. Valtioiden täysivaltaisuuteen (Suomen perustuslaki 1 § 1 mom.) liittyvä suvereniteettiperiaate estää sen vuoksi tuomioistuimia kuulemasta toisessa valtiossa olevia henkilöitä todistelutarkoituksessa ilman kyseisen valtion myötävaikutusta tai hyväksyntää. Vieraalla valtiolla ei ole velvollisuutta sallia toisen valtion tuomioistuimen suorittamaa välitöntä todisteiden vastaanottamista alueellaan, ellei kahden- tai monenvälinen sopimus tai muu kansainvälinen oikeusapuinstrumentti sille tällaista velvollisuutta perusta.

Täysivaltaisuutta koskevassa perustuslakivaliokunnan käytännössä on Suomen oman suvereniteetin osalta kiinnitetty huomiota vieraalle valtiolle tai järjestölle siirtyvän toimivallan laatuun ja mahdollisuuteen käyttää valtuuksia itsenäisesti (esim. PeVL 65/2016 vp, s. 3, PeVL 9/2009 vp, s. 2, PeVL 1/2007 vp, s. 3 ja PeVL 56/2006 vp, s. 3). Vastaaviin näkökohtiin voidaan olettaa kiinnitettävän huomiota myös muissa valtiossa, mikä on syytä ottaa huomioon tuomioistuinten toiminnassa silloinkin, kun kysymys on rutiiniluonteisesta toimenpiteestä kuten todistajan kuulemisesta puhelimitse. Oikeusjärjestykset jakautuvat kuitenkin asennoitumisessaan asiaan (ks. Risto Koulu, Todistelu vieraassa valtiossa, teoksessa Prosessioikeus 2017, s. 696–698).

Valtiollisen suvereniteettiperiaatteen mukaan viranomaisen ei saa ryhtyä julkisen vallan käyttöä sisältäviin pakkotoimiin toisessa valtiossa. Sen vuoksi myös ulkomailta kuultavan henkilön vapaaehtoisuudella on merkityksensä asian arvioinnissa kuten asian laadullakin. Valtiollisen suvereniteetin merkitystä pidetään yleensä rikosasioissa merkittävämpänä kuin siviiliasioissa. Myös ulkomailla kuultavan henkilön kansalaisuudelle annetaan merkitystä. Omien kansalaisten kuulemista toisen valtion alueella ei yleensä pidetä niin ongelmallisena kuin vieraan valtion kansalaisten kuulemista ulkomailta käsin heidän omassa maassaan.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 60 §:n mukaan todisteiden vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen. Kansainvälisestä oikeusavusta todistelussa siviili- ja kauppaoikeuden alalla säädetään laissa kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (siviilioikeusapulaki).

Siviilioikeusapulain 1 §:n 3 momentin mukaan lakia sovelletaan, jollei muusta laista, EU:n lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu. Siviilioikeusapulain on tarkoitus täydentää ja tukea kansainvälisten sopimusten ja EU-lainsäädännön soveltamista.

Kantelussa tarkoitettussa tapauksessa kysymys on ollut siitä, että Thaimaassa ollut suomalainen asianosainen on itse halunnut tulla puhelimitse todistelutarkoituksessa kuulluksi Suomessa toimitetussa riita-asian oikeudenkäynnissä ja tuomioistuin on siihen suostunut. Thaimaan viranomaisia ei ole informoitu eikä heidän suostumustaan tai myötävaikutustaan ole pyydetty. Kysymys ei siis ole ollut siviilioikeusapulaissa tarkoitettua kansainvälisestä oikeusavusta, jolla yleensä ymmärretään kahden tai useamman maan välistä yhteistoimintaa tietyn prosessitoimen suorittamiseksi. Kysymys on ollut suomalaisen tuomioistuimen toisen valtion alueelle yksipuolisesti ulottamasta toimenpiteestä.

Todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavaksi nimetyn henkilön kuuleminen ja kuulemiseen liittyvät prosessitoimenpiteet, jotka ulottuvat toisen valtion alueelle, edellyttävät suvereniteettiperiaatteen mukaisesti vähintään tiedossa olevaa toisen valtion yleistä hyväksyntää toimenpiteille. Nähdäkseni vieraan valtion suvereniteetin kunnioittaminen kuuluu tuomarin ja virkamiehen virkavelvollisuuksiin, vaikka asiasta ei olisikaan nimenomaista säännöstä tai määräystä.

Kansainväliset sopimukset ja EU-oikeuteen sisältyvät kansainvälistä oikeusapua koskevat instrumentit sekä niitä täydentävät kansalliset lait sääntelevät eri maiden viranomaisten välistä oikeudellista yhteistoimintaa ja yhteistoimintaan liittyviä menettelytapoja. Oikean menettelytavan valinta riita-asioita koskevan rajat ylittävän todistelun tilanteissa riippuu siitä, onko kysymys pohjoismaasta, EU:n jäsenmaasta, Euroopan neuvostoon kuuluvasta maasta, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin (HCCH) piiriin kuuluvasta maasta vai muusta maasta.

Thaimaasta on tullut Haagin konferenssin jäsen 3.3.2021. Thaimaa ei kuitenkaan edelleenkään ole Haagin todistelusopimuksen sopimusvaltio (todisteiden vastaanottamista ulkomailla siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus, SopS 37/1976).

Koska Thaimaa ei ole mukana edellä mainitussa Haagin todistelusopimuksessa eikä Suomen ja Thaimaan väliselle oikeusavulle ole muutakaan kansalliseen lakiin, kansainvälisiin sopimuksiin tai muihin kansainvälisiin instrumentteihin perustuvaa pohjaa, jonka perusteella asiaa voitaisiin arvioida, käräjäoikeuden menettelyn oikeellisuutta voidaan tarkastella lähinnä vain sen perusteella, miten Thaimaan tiedetään tai voidaan olettaa suhtautuvan nyt kysymyksessä olevaan ulkomaisen tuomioistuimen menettelyyn.

Viimeksi mainitun kysymyksen ratkaisemiseksi joudun turvautumaan ruotsalaisiin oikeuslähteisiin. Kansainvälisen oikeusavun keskusviranomaisena Ruotsissa toimivan viranomaisen (Justitiedepartementet) kotisivuilla on todettu monien valtioiden sallivan puhelinkuulemisen oman suvereniteettinsa alueella ilman vieraan valtion tekemää oikeusapupyyntöä. Myös Ruotsi sallii ulkomaisen tuomioistuimen suorittaman puhelin- tai videokuulemisen omalla alueellaan. Ruotsin keskusviranomaisen kotisivuilla on lista eri maista ja niiden suhtautumisesta puhelinkuulemiseen alueellaan. Thaimaan kohdalla listassa on (5.11.2021) riita-asioiden osalta seuraava teksti:

”Civilsmål: Telefon- och videoförhör är tillåtet under förutsättning att det föreligger ett samtycke från den som ska höras och att den utförda åtgärden inte kräver någon direkt eller indirekt inblandning av de rättsliga myndigheterna i Thailand.”

Kantelussa myös mainitun Turkin osalta Ruotsin viranomaisen kotisivuilla oleva riita-asioita koskeva informaatio kuuluu (5.11.2021) seuraavasti:

”Civilsmål: Inte tillåtet. Ett alternativ kan vara att genom en ansökan om rättslig hjälp i civilsmål söka bistånd av den andra statens myndigheter med att hålla förhöret. För ytterligare information se rubrik `Telefonförhör` med underrubrik `Alternativ om telefonförhör inte är tillåtet` samt rubrik `Rättslig hjälp i civilsmål`.”

Ruotsin keskusviranomaisen lista perustuu tiettävästi eri maille tehtyyn kyselyyn ja Ruotsin viranomaisten hankkimaan kokemukseen puhelin- ja videokuulemisista.

Koska suhtautumisessa puhelinkuulemiseen on merkittäviä ja ennalta-arvaamattomia eroja esimerkiksi kantelussa mainittujen Thaimaan ja Turkin välillä, pidän tärkeänä, että ennen puhelinkuulemiseen ryhtymistä tilanne kunkin maan osalta käytettävissä olevien mahdollisuuksien mukaan selvitetään tai varmistetaan. Käytännössä joskus ilmenevää toimintatapaa, ettei todistajan tai muun puhelimitse kuultavan henkilön tarkempaa olinpaikkaa kuulemisen yhteydessä tiedustella tai edes haluta tietää, vaikka puhelinkuulemisen syynä olisi tuomioistuimen tiedossa olevaan lomamatkaan tai muuhun matkaan liittyvä este, pidän ongelman kiertämisenä.

Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa puhelinkuuleminen Thaimaahan on tapahtunut kuultavan henkilön suostumuksella Ruotsin viranomaisen kotisivuilta ilmenevän Thaimaan tekemän linjauksen mukaisesti. Näin ollen minulla ei ole tässä tapauksessa aihetta epäillä käräjäoikeuden menettelyn laillisuutta. Totean kuitenkin, että käräjäoikeus olisi käsitykseni mukaan voinut avoimesti perustella menettelyään kantelijoiden avustajalle edellä todetuilla Thaimaan ja Turkin suhtautumisen eroilla, jolloin asia ei olisi jäänyt kantelijoille epäselväksi. Puhelinkuulemisen ja sen suuntautumisen Thaimaahan olisi myös tullut ilmetä pääkäsittelyn pöytäkirjasta.

Totean yleisellä tasolla lisäksi sen, että tuomioistuinten käytössä oleva intranet tarjoaa varsin kattavalta vaikuttavan selvityksen käytettävissä olevista oikeusapumenettelyistä rajat ylittävissä todisteluun liittyvissä tilanteissa sekä muun ohella edellä mainitun linkin Ruotsin keskusviranomaisen avoimille kotisivuille. Vaikka useat valtiot suhtautuvat sallivasti siihen, että ulkomaiset tuomioistuimet soittavat suoraan todistajille oikeusapupyynnöjä esittämättä, on prosessitoimista vastaavan tuomarin käsitykseni mukaan suhtauduttava varauksellisesti siihen, että tällainen menettely olisi kaikkialla maailmassa hyväksyttyä.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä esittämäni käsityksen kärjätuomarin tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Varsinais-Suomen kärjäoikeuteen.